

„MITTE AEGA EI OTSI MA, VAID ISEENNAST AJAS”

Ene Mihkelson 70

2014. aasta 21. oktoobril sai 70-aastaseks luuletaja ja prosaist Ene Mihkelson. Sel puhul korraldasid Eesti Teaduste Akadeemia Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus ning Tartu Ülikooli kultuuriteaduste ja kunstide instituut Tartu Ülikooli muuseumi valges saalis 18. oktoobril konverentsi. Ene Mihkelson, kes alustas oma kirjanikuteed 1967. aastal, on nüüdseks avaldanud 13 luulekogu ning kuus romaani, mille erinevaid tahke ettekannetes avati.

Konverentsi avas Eneken Laanes, kõneldes Ene Mihkelsonist kui autorist, kes on meie kultuuriruumis kõige sügavamalt ja kompromissitult tegelenud Eesti ajalooa. Tartu aukodanikule andis õnnesoovid üle ka linnapea Urmas Klaas, kes võrdles Mihkelsoni tekste pae-kiviga, mis on tihe ja vastupidav. Margit Sutrop tänas autorit tundliku sõnasead-mise eest, mis näitab mälu olulisust, ning viitas, et Mihkelsonis saavad kokku A. H. Tammsaare ja Juhan Liivi parimad küljed. Jaan Undusk tuli aga ilma ette-valmistatud kõneta, kuna jäi juubilar-i tekste lugema. Küll aga võrdles ta Mihkelsoni ja Engelbrechti raamatu kaasi ning nende seost solitonidega (elastselt interakteeruvate üksiklainetega).

Hasso Krull võttis vaatluse alla Mihkelsoni neli varasemat luulekogu („Selle talve laused”, „Ring ja nelinurk”, „Algolekud” ja „Tuhased tiivad”), avas nende kaudu Mihkelsoni luule fragmen-taarsust ning tõi esile sisesiirde aeglast tekkimist. Täheldades nendes kogudes teatavat varemetepeetikat, tões kõne-

leja, et Mihkelsoni luule on mälujälgede ja nende kustutamise, olemise ja muu-tumise luule.

Kõneldes Mihkelsoni luule retsept-sioonist, tões Evelin Arust, et esialgu oli kriitikutel raskusi leida luulekogu-dega sügavam kontakti. Arust tõi väl-ja, et alles esimese pikema proosateose ilmumise järel muutus retseptisioon Mihkelsoni luule suhtes mõistvamaks. Hiljem saadakse juba aru, et luule ja proosa moodustavad ühtse terviku, ning luuletusi kõrvutatakse nii varasema loo-mingu kui ka teiste tekstidega.

Sven Kivisildnik arutles, mida Mihkelsoniga peale hakata, küsides: miks seda tüüpi kirjandus viib autori sellisesse positsiooni, nagu Mihkelson praegu on? Kas Mihkelsonile peaks kuju püsti-tama, nii nagu meil on teistest tähtsa-test autoritest? Kõneleja mõtiskles ka, kuidas Mihkelsoni laiendada kirjandu-ses, ning püüdis leida vastust küsimuse-le, kuidas Mihkelsoni tehnika töötab, et teised autorid saaksid sellest õppust võt-ta. Lõpetuseks pakkus Kivisildnik välja, et autorit ei võetaks kirjanike liitu vastu enne, kui ta on vähemalt kaks aastat ol-nud Mihkelsoni teenistuses.

Kuna Mihkelson on aktiivsest kriiti-kurollist loobunud, siis küsis Mart Velsker oma ettekandes, milline oli kriitik Mihkelson, millistest seisukohtadest ta lähtus ja kes olid ta õpetajad. Velsker tõi suure mõjutajana esile Friedebert Tuglase, kellega Mihkelson jagab sar-naseid seisukohti kõrgkirjanduslikkuse hindamisel ja vormi tähtsust sisu käsit-

lemisel. Kuid Mihkelson ka polemiseerib Tuglasega ning püsima jääb küsimus, kas kuskil on veel keegi suurem mõjutaja. Velsker pakkus välja, et mõjutajate jälgi võib ajada terminite ja leksika kaudu, kuid need jäljed on väiksed, neid võib vaid aimata.

Päeva teise poole sissejuhatuseks kõneles Arne Merilai põgusalt fenomenist, mille nimeks on Ene Mihkelson. Seejärel heitis Rutt Hinrikus valgust Mihkelsoni neljale esimesele romaanile ning avas toonast kirjanduslikku tausta, tuues välja teisi samal ajal ilmunud raamatuid ning Mihkelsoni teoste kohta kirjutatud arvustusi. Ettekandes vaadeldi ka jutustaja rolli romaanides, jutustajate sisemonoloogide olulisust, mille kaudu analüüsitakse aega ja mäletamist. Hinrikus tõi esile just „Matsi põhja”, kus trauma kirjutatakse rohkem lahti kui varasemas kirjanduses.

Maia Tammjärv võttis Mihkelsoni teostega seoses kasutusse termini „püsivalt ebausaldusväärne jutustaja” ning arutles Mihkelsoni romaanide jutustajate usaldusväärse üle, mis pidevalt väheneb või suureneb. Mihkelsoni teostes esinevad väiksed vastuolud, ebajärjepidevused, katkestused, ülekirjutused ja lüngad on Tammjärve arvates miski, millega lugeja peab kogu aeg uuesti kohanema, võtma teose suhtes uue positsiooni. Küsimuseks jääb, kas Mihkelsoni teostega üldse kohanetakse lõplikult.

Tiina Kirss keskendus „Katkuhauale” ja „Nime vaevale”, vaadeldes nende põhjal kohustust lugusid rääkida ning seeläbi ka lugejal lasuvat moraalset vastutust neid lugusid lugeda. Mäletamise ja unustamise vaheliste seoste avamisega kerkis esile kaduvikuvorm, mida Kirss eristas lihtsalt unustamisest ning küsis, milline on „Katkuhaua” kaduviku tähendus ja kas see on paratamatu, kas seda tuleb karta, ning kas on olemas ka „pidevik”. Mäletamine saab pindpinevuse siis, kui sellest on kellelegi rääkida.

Aija Sakova-Merivee toonitas Mihkelsoni romaanides esinevat mineviku

ja oleviku lahutamatumust ning rõhutas väikse kirjanduse suurt eksemplaarsust. Viidates nii Walter Benjaminile, Christa Wolfile kui ka Jaak Tombergile, tuli esile Mihkelsoni filosoofiline potentsiaal. Sakova-Merivee kohaselt aitavad Mihkelsoni teosed mõtestada, kuivõrd mitmekihiline on mäletööga tegelemine ning milline võib olla kirjanduse lepitav ja lunastav otstarve seoses minevikuga.

Ettekannetele järgnes tõlkijate vestlusring, kus osalesid Kaisu Lahikainen Soomest ja Guntars Godiņš Lätist. Vestlust juhtis Triinu Tamm. Mõlemad tõlkijad nõustusid, et Mihkelsoni vahendamine ei ole lihtne ülesanne; toodi välja raskusi tekitanud väljendeid ja sõnu. Tamm tõstatas küsimuse „Katkuhaua” ajaloolise tausta ja joonealuste märkuste vajaduse kohta – tõlkijate arvates liigne seletamine ei sobi Mihkelsoni teostele. Vastukaja tõlgetele on olnud hea ning „Katkuhaua” tasus tõlkida seetõttu, et tegemist on s u u r e kirjandusega.

Eesti Keele Sihtasutus esitles juubeli puhul välja antud uustrukke: ühes köites „Matsi põhi”, „Kuju keset väljakut” ja „Korter”; uuesti anti välja ka 1994. aasta romaan „Nime vaev”. Ette kanti Mihkelsoni loomingust inspiratsiooni saanud kompositsioon „Vananaistesuvi on sügis” Lauri Kaldoja, Arthur Arula ja Jarmo Reha esituses.

Konverentsipäeva lõpetas Arne Merilai kõne Mihkelsonist kui aja-kirjanikust. Merilai vaatles Mihkelsoni kolme esimest romaani („Matsi põhi”, „Kuju keset väljakut”, „Korter”) ning tões, et kuigi neis on ühisosasid, ei ole tegemist järgedega. Mihkelson loob ühte ja sama teksti, kuid laob mustrit iga kord isemoodi ümber. Merilai rõhutas, et mälu ja trauma kõrval on Mihkelsoni teostes veel teisi teemasid, mida uurida. Näiteks ühiskonnakriitika, olgugi varjatult, vihjeliselt. Merilai jaoks moodustab uus, kolme teost koondav väljaanne neljanda artefakti.